

*ДУК “Лунінецкая раённая цэнтралізаванная
бібліятэчная сістэма”
Адзел бібліятэчнага маркетынгу*

Юбілейны партрэт 2020

*(Да 115-годдзя з дня нараджэння Пятруся Броўкі,
110- годдзя Ларысы Геніюш, 100-годдзя Андрэя
Макаёнка, 90-годдзя Уладзіміра Караткевіча)*

Методыка-бібліяграфічнае выданне

г. Лунінец, 2020 г

ПЯТРУСЬ БРОЎКА

(24.06.1905 – 24.03.1980)

Пятрусь Броўка нарадзіўся ў беднай сялянскай сям’і (9 дзяцей і 2,5 дзесяціны зямлі). Бацька, Усцін Адамавіч, рабіў куфры, шафы і толькі гэтым прырабляў на пражытак сям’і. Маці, Алена Сцяпанаўна, была занятая хатняй працай, клопатамі пра дзяцей (у час нямецкай акупацыі вывезеная ў Асвенцым і загінула). Пятрусь пасвіў гусей, потым авечак і пазней кароў, вадзіў коней на начлег. У 9-гадовым узросце, літаральна па складах, па просьбе сялянск, пісаў пісьмы іхным мужам на франты

1-й сусветнай вайны. Вучыўся Броўка спачатку ў школе па хатах. У Лепелі скончыў царкоўна-прыходскую школу і вучыўся ў Лепельскім вышэйшым пачатковым вучылішчы, але на поўнае навучанне ў сям’і не хапіла сродкаў. Яшчэ ў дарэвалюцыйны час пазнаёміўся з вершамі Я.Купалы, апавяданнямі Я.Коласа, упадабаў паэзію М.Някрасава. З 1918 г. у 13-гадовым узросце пачаў працаваць перапісчыкам у Вяліка-Долецкім валасным камісарыяце (савецкай грамадскай установе), потым справаводам валвыканкома, рахункаводам у саўгасе. Пачаў дасылаць допісы ў газеты. Пісаў у барысаўскую павятовую газету «Бядняк», у газеты «Беларуская вёска», «Савецкая Беларусь», «Звязда». Ахвотна ўдзельнічаў у мастацкай самадзейнасці вясковай моладзі, стаў селькорам. У 1919 перажыў польскую акупацыю. У 1923 г. быў выкліканы на 1-ы з’езд селькораў Беларусі, але не паехаў, бо не было сродкаў на дарогу. У 1923 г. быў выбраны сакратаром камсамольскай арганізацыі ў роднай вёсцы, у 1924 — старшынёй Маладолецкага сельсавета.

У 1925 г. быў накіраваны на працу ў Полацкі акруговы камітэт ЛКСМБ. У 1927—1928 г.г. працаваў адказным сакратаром акруговай газеты «Чырвоная Полаччына», адначасова з 1927 г. - кіраўнік мясцовага філіялу «Маладняка». У Полацку наведваў вечаровую школу для дарослых. У 1928 г. паступіў на літаратурна-лінгвістычнае аддзяленне педагагічнага факультэта БДУ, якое скончыў у 1931г. Член СП СССР (з 1934). Удзел у «Маладняку» шмат даў П. Броўку, ён захапляўся творамі А. Пушкіна, М. Някрасава, М. Лермантава, Т. Шаўчэнкі, сваёй надзённасцю прыцягвала яго паэзія Дз. Беднага. Захапляўся С. Ясеніным і У. Маякоўскім. Нягледзячы на іх рознасць, палюбіў абодвух, знаходзіў у кожнага геніяльнае. У 1934 г. П.Броўка ажаніўся з Аленай Міхайлаўнай Рыдзеўскай, у 1936 г. у іх нарадзіўся сын Юрка. У 1940 г. прызначаны галоўным рэдактарам часопіса «Полымя». Член ВКП(б) з 1940 года.

На пачатку Вялікай Айчыннай вайны добраахвотна пайшоў у Чырвоную Армію. У 1941—1942 гг. быў інструктарам-літаратарам франтавой газеты «За Савецкую Беларусь» на

Бранскім і Заходнім франтах, супрацоўнічаў з партызанскім друкам. З 1943 г. — адказны сакратар праўлення СП БССР, а з 1945 года ў другі раз прызначаны галоўным рэдактарам часопіса «Полымя». У 1948 годзе абраны старшынёй праўлення СП БССР (да 1967г.). Член ЦК КПБ (1952—1980). У 1959 годзе - дэлегатам ад БССР удзельнічаў у рабоце XIV сесіі Генеральнай Асамблеі ААН. У 1967—1980 гг. — галоўны рэдактар БелСЭ). Выбіраўся дэпутатам ВС СССР (1956—1980 гг.) і БССР (1947—1955 гг.), сакратаром праўлення Саюза Пісьменнікаў СССР.

Дэбютаваў вершамі ў 1926 годзе ў газеце «Чырвоная Полаччына» і ў альманаху «Наддзвінне» ў 1926 годзе («Ой, не шапчы мая бярозка!» і інш.). Паэтычны талент П. Броўкі дасягнуў вяршыні ў 1960—1970-я гады. Аўтар кніг паэзіі «Гады як шторм» (1930), «Прамова фактамі» (1930), «Цэхавыя будні» (1931), «Паэзія» (1932), «Так пачыналася маладосць» (1934), «Прыход героя» (1935), «Вясна радзімы» (1937), «Кацярына» (1938, паэма), «Вершы і паэмы» (1940), «Шляхамі баравымі» (1940), «Насустрэч сонцу» (1943, Масква), «У роднай

хаце» (1946), «Вершы і паэмы» (1946), «Сонечнымі днямі» (1950), «Цвёрдымі крокамі» (1954), «Пахне чабор» (1959), «Далёка ад дому» (1960), «Па сакрэту» (1961), «А дні ідуць...» (1961), «Маладым сябрам» (1961), «Высокія хвалі» (1962), «Наш музей» (1962), «Вершы і паэмы» (1966), «Заўсёды з Леніным» (1967), «Між чырвоных рабін» (1969), «Калі ласка» (1972), «Ты — мая пчолка» (1972), «Лясы наддзвінскія» (1973, паэма), «І ўдзень і ўночы» (1974), «Што сэрца праспявала» (1979), «Маладосць і сталасць» (1980), «Савецкі чалавек» (1982), «Мая Радзіма» (1985).

Аўтар аповесцяў «Каляндры» (1931, экранізавана ў 1934 г.), «Донька-Даніэль» (1982 г., для дзяцей), нарысаў «Ураджай» (1933), «Месяц у Чэхаславакіі» (1952), рамана «Калі зліваюцца рэкі» (1957), зборніка аповяданняў «Разам з камісарам» (1974).

Выступаў і як перакладчык на беларускую мову твораў Т. Шаўчэнкі, У. Маякоўскага, П. Тычыны, М. Бажана, А. Твардоўскага, М. Ісакоўскага, А. Пракоф'ева, У. Бранеўскага, Дж. Байрана і інш. паэтаў.

Напісаў лібрэта для опер «Міхась Падгорны» (1940, пастаўлена ў 1939), «Алеся» («Дзяўчына з Палесся», пастаўлена ў 1944).

Пятрусь Броўка - Герой Сацыялістычнай Працы (1972). Узнагароджаны трыма ордэнамі Леніна, ордэнамі Кастрычніцкай Рэвалюцыі, Чырвонай Зоркі, Дружбы народаў, «Знак Пашаны» і многімі медалямі. Народны паэт БССР (1962). Заслужаны дзеяч навукі БССР (1975). Ганаровы грамадзянін Мінску (1980). Член СП СССР з 1934 года. Лаўрэат Сталінскай прэміі 2-й ступені за паэму «Хлеб», вершы «Думы пра Маскву», «Брат і сястра», «Народнае дзякуй», «Каб мне стаяць...», «Спатканне» (1947), Сталінскай прэміі 3-й ступені за зборнік вершаў «Дарогі жыцця» (1950), Літаратурнай прэміі імя Якуба Коласа за раман «Калі зліваюцца рэкі» (1959), Ленінскай прэміі за кнігу вершаў «А дні ідуць...» (1962), Дзяржаўнай прэміі БССР імя Янкі Купалы за паэму «Заўсёды з Леніным» і за кнігу вершаў «Між чырвоных рабін» (1969), Дзяржаўнай прэміі БССР (1976) за ўдзел у стварэнні Беларускай Савецкай Энцыклапедыі.

У Мінску (вул. К. Маркса, 30) створаны літаратурны музей Петруся Броўкі. На доме, дзе ён апошні час жыў, і ў вёсцы Пуцілкавічы ўстаноўлены мэмарыяльныя дошкі, у БелЭн і Вялікадолецкай сярэдняй школе Ёшацкага раёна адкрыты мэмарыяльныя пакоі, у Пуцілкавічах — хата-музей, каля якой устаноўлена стэла памяці маці паэта. Імя П. Броўкі прысвоена выдавецтву «Беларуская Савецкая Энцыклапедыя», калгасу «Новае жыццё» і Вялікадолецкай школе; яго імем названы вуліцы ў Мінску, Віцебску, Полацку, Гомелі, Бешанковічах, Ушачах.

Цікавыя факты жыцця Пятруся Броўкі

1. Для ўсёй вёскі пісаў пісьмы на фронт

У пачатку XX стагоддзя ў беларускіх вёсках сяляне былі амаль непісьменныя. Калі пачалася Першая Сусветная вайна, Петрусю Броўку было 9 гадоў. Але ён ужо ўмеў пісаць і чытаць, таму жанчыны з усяе вёскі прыходзілі да іх у хату, каб хлопчык напісаў пад іх дыктоўку ліст на фронт.

2. Меў мянушку “ад’ютант Купалы”

Сярод беларускіх пісьменнікаў у Броўкі было нямала ворагаў, таму што Савецкая ўлада прызна ставілася да Петруся, ніякія арышты і рэпрэсіі яго не кранулі. Асабліва зайздросцілі яго сяброўству з Купалам. У асяроддзі пісьменнікаў паэту нават далі мянушку “ад’ютант Купалы”, намякаючы, што Купала больш знакаміты, і таму Броўка за яго так трымаецца.

3. Адзін з укладальнікаў “Беларускай энцыклапедыі”

Броўку ведаюць як выдатнага паэта-лірыка. Яго ваенныя вершы таксама высока ацэнены крытыкай. Аднак той факт, што Пятрусь Броўка многа гадоў аддаў стварэнню “Беларускай энцыклапедыі”, вядомы не ўсім. А між тым гэту працу ён лічыў справай усяго жыцця і ставіўся да яе з асаблівай адказнасцю.

Бібліяграфія

- Выбраныя творы (выд.: 1934, 1945, 1947, 1948, 1951)

- Збор твораў у 2-х т. (выд.: 1957, 1969)
- Збор твораў у 4-х т. (1965—1966)
- Збор пра Свінтуса (1993—2009)
- Збор твораў у 7-і т. (1975—1978)
- Збор твораў у 9-і т. (1987—1992)
- Крыніца з-пад Вушачы: (вершы і паэмы) / Пятрусь Броўка; Уклад. Р. Барадулін. — Мн.: Маст. літ., 2003. — 266 с.

Літаратура

- Бандарэнка К. Творчасць Петруся Броўкі ў беларускай музыцы: балет Г. Вагнера «Святло і цені» / Кацярына Бандарэнка // Роднае слова. 2000. № 6. С. 80—81.
- Барадулін Р. Зямляк / Рыгор Барадулін // Аратай, які пасвіць аблокі / Рыгор Барадулін. Мн., 1995. С. 159—164.
- Броўка Пятрусь // Бел. энцыкл. : у 18 т. Мн., 1996. Т. 3. С. 262—263.
- Броўка Пятрусь // Беларускія пісьменнікі: Біябібліяграфічны слоўнік. У 6 т. / пад рэд. А.І. Мальдзіса— Мн.: БелЭн, 1992—1995. Т.1. С. 305—350.
- Броўка Пятрусь // Энцыкл. гісторыі Беларусі: у 6 т. Мн., 1994. Т. 2. С. 80-81.

- Беларускія пісьменнікі (1917—1990): Даведнік; Склад. А.К. Гардзіцкі Нав. рэд. А. Л. Верабей. — Мн.: Мастацкая літаратура, 1994. — 653 с.: іл. С. 63-65.
- Гніламёдаў У. Паэт купалаўскай школы / У. Гніламёдаў // Краязнаўчая газета. — 2005. — № 24 (чэрвень).
- Шпакоўская Г. Пуцілкавічы / Г. Шпакоўская // Народнае слова. — 2005. — 25 чэрв.

ЛАРЫСА ГЕНІЮШ

(09.08. 1910 – 07.04. 1983)

Ларыса Геніюш нарадзілася ў шматдзетнай сям'і землеўласніка сялянскага паходжання. Скончыла Ваўкавыскую гімназію ў 1928 годзе. Узяла шлюб з Янкам Геніюшам - студэнтам мэдыцыны ў Празе (Чэхія) і пераехала туды.

Пасля таго, як Чырвоная Армія заняла Заходнюю Беларусь, у 1939 годзе быў арыштаваны бацька Ларысы. Пасля нядоўгага зняволення ў гарадзенскай турме ён быў растрэляны. Маці Ларысы і яе дзве сястры былі высланы ў Казахстан.

З 1937 г. па 1948 г. Геніюш жыла ў Празе. Там яна наладзіла стасункі з нацыянальна-дэмакратычнай беларускай эміграцыяй, брала ўдзел у працы ўраду Беларускай Народнай Рэспублікі (БНР) на эміграцыі. У сакавіку 1943 года Геніюш стала Генеральным сакратаром і займалася захаваннем ды ўпарадкаваннем архіву БНР, пераправіла найбольш каштоўную частку архіву ў бяспечнае месца.

Трагічна склаўся лёс усіх сямейнікаў паэткі. У 1945 годзе у Казахстане ад голаду памерлі маці і дзве сястры; адзін брат з высылкі трапіў у армію Андэрсана і загінуў пры вызваленні Італіі; другі брат загінуў як жаўнер польскага войска ў Нямеччыне.

5 сакавіка 1948 года Геніюш арыштавана з мужам у Вімпэрку (Чэхія). 12 жніўня іх перадалі савецкім уладам і яны знаходзіліся ў турмах Вены і Львова, а з канца 1948 года - у турме ў Мінску, дзе Геніюш дапытваў вядомы сваёй жорсткасцю міністр Дзяржбяспекі БССР Цанава. Савецкія ўлады беспаспяхова патрабавалі ад Геніюш перадаць ім архівы БНР. У лютым 1949 года Вярхоўны суд БССР прыгаварыў Геніюш да 25 гадоў зняволення ў лагерах. Разам з ёю і на такі ж тэрмін быў

асуджаны Янка Геніюш. Пакаранне адбывала ў лагерах Інты і Абезі (Комі АССР) і ў Мардоўскай АССР, дзе вяла асветніцкую працу сярод палітзняволеных беларусаў.

У 1956 годзе Геніюш разам з мужам часткова рэабілітаваны, тэрмін пакарання зменшаны да 8 гадоў, якія ўжо прайшлі з моманту прысуду. Геніюшы цалкам не рэабілітаваныя і да цяперашняга часу. Пасля вызвалення пасяліліся на радзіме мужа ў Зэльве. Пасля вызвалення і да апошніх дзён свайго жыцця Геніюш засталася перакананай антыфашысткай і антыкамуністкай, яна прынцыпова адмаўлялася прымаць савецкае грамадзянства. Геніюшам перашкаджалі сустракацца з сынам Юркам (пасля арышту бацькоў у 1948 годзе ён застаўся на волі, пераехаў у Польшчу, дзе жыве ў Беластоку да сваёй смерці (1985), быў вядомы як доктар і літаратар. Геніюш брала актыўны ўдзел у жыцці царкоўнай абшчыны мястэчка - гэта быў час, калі царква знаходзілася пад прэсінгам з боку савецкіх уладаў.

Яшчэ ў гімназіі Геніюш пачала пісаць вершы, а друкавацца пачала з 1939 года - у беларускіх перыядычных выданнях «Раніца»,

«Беларускі работнік», «Новы шлях» і інш. У 1942 годзе ў Празе выйшаў першы зборнік яе паэзіі «Ад родных ніў». Пісала вершы і ў зняволенні. Пасля вызвалення творчасць Геніюш была забаронена амаль 10 гадоў

І толькі ў 1967 годзе, пры спрыянні вядомага беларускага паэта Максіма Танка, быў надрукаваны першы ў савецкай Беларусі зборнік «Невадам з Нёмана». А далей Геніюш дазвалялі выступаць толькі як дзіцячай пісьменніцы (былі надрукаваны 2 кніжкі вершаў для дзяцей). І толькі пасля яе смерці былі выдадзены найбольш поўныя і найбольш значныя зборнікі яе твораў.

Паэтычнай творчасці Ларысы Геніюш характэрны лірызм, глыбокая народнасць і гуманізм, філасофскае асэнсаванне жыцця, моцныя хрысціянскія і нацыянальна-патрыятычныя матывы. Прыкметнае месца займае гістарычная тэматыка. Шэраг вершаў прысвечаны выдатным сучаснікам, дзейнасць і творчасць якіх стала з'явай айчыннай гісторыі. І сягоння Геніюш застаецца адной з самых папулярных беларускіх паэтак.

Пасля смерці Геніюш у 1983 годзе на яе магіле пастаўлены помнік коштам ахвяраванняў з краю і замежжа.

Цікавыя факты жыцця Ларысы Геніюш.

1. Падлеткам была галоўнай памочніцай бацькі Антона, уладальніка хутара Жлобаўцы на Гродзеншчыне

«Усе справы з падаткамі, урадамі (дзяржаўнымі ўстановамі), даўгамі, крэдытамі ўскладаў тата на мае плечы. Ён не любіў такіх спраў, і я іх не любіла, але памагала тату, як толькі магла».

2. Калі была старшакласніцай, да яе сваталіся праваслаўныя семінарысты і «дэман»

Ларыса Геніюш успамінала, што: «Мы былі праваслаўныя, вось і сваты ад маладых святароў пачыналіся. „Купі...грабенчык, бараду будзеш часаць сваяму мужу“, — смяяліся сёстры...».

Пра «дэмана» Геніюш згадвала наступнае: «Студэнт ладзіў... прадстаўленне... „Дэмана“! Сам, як дэман, лётаў, выкручваўся і ўзнёсла дэкламаваў па-расейску з немагчыма беларускім

акцэнтам. Пасля спэтакля „дэман“ кінуўся да мяне, зусім мяне ня знаючы, і сказаў, што вельмі хоча са мною ажаніцца. Калі скончу школу, каб чакала яго... Прайшлі гады, і малады мастак з’явіўся па маю руку, мама не згадзілася.... А я падумала: гэта не мая доля».

3. У дзяцінстве думала, што яна непрыгожая «...Я была вельмі непрыгожая і нікому не падабалася. Гэта потым ужо пачалі панічы страляцца ды выкрадаць мяне ад бацькоў...»

4. Калі Янка Геніюш да яе сватаўся, то ёй не падабалася ягоная празмерная жарснасьць, і, каб не своечасовае змяненне «тактыкі» жаніха, то вяселле магло б не адбыцца

“...Ня мог спакойна прайсці ля мяне й лапаў усё, ня толькі за рукі, аж я зазлавалася. Вечарам запаліла лямпу й думаю: панясу яму — а быў ён у маім пакоі, — калі будзе няветлівы, дык я яму такога нагавару, што адразу заверне аглоблі... Уваходжу з лямпай, як каралева, падняўшы высака голаў. Мой будучы друг ветліва за яе дзякуе, цалуе мяне ў руку, і абое спакойна жадаем сабе добрай ночы... Такое джэнтэльмэнства мяне канчаткова паканала..».

5. Падчас вучобы ў Ваўкавыскай гімназіі крыніцай натхнення для яе былі народная творчасць і Шэкспір

«...Мяне натхнялі беларуская народная стыхія і Шэкспір!.. Ніяк я не магла разабрацца ў сытуацыі. Усё было нейк інстынктыўна. Я бачыла толькі вялікія вартасці беларускай народнай культуры. Розуму пасля мяне навучыў муж, які першы чытаў мне Купалу».

6. Крытычна ставілася да сваёй творчасці

„Шчыра сказаць, я не люблю сваіх вершаў, я не магу пісаць так, як хацелася б. У мяне мала мастацтва, узнёсласці, таланту... Мучуся...“

7. З густам апрадалася і насіла прыгожыя галаўныя ўборы

«Люблю або эlegantныя капелюшы, як некалі, альбо такую квяцістую хустку, якая гаворыць!»

8. Не любіла спаць на цвёрдым

«Пасцель мая мусяе быць мяккая, чыстая, найлепш на сетцы, а столькі гадоў давялося мучыцца на нарах!»

9. Была заядлая шахматыстка

«Абое з мужам мы любім гэтую гульню, якая патрабуе немалой інтэлігентнасці. Часам і ў

жыцці памагае нам добры „ход канём“, каб яно не дало нам мату».

10. Да свайго арышту ў яе былі цудоўныя адносіны з сынам Юркам, якога называла «вундэркіндам». Пасля выхаду на волю іх стасункі сталі драматычнымі

«Хлопец ён вельмі разумны і нейкі неўтаймаваны, разбэшчаны да канца, пры тым. Я ня ведаю нават, хто мой сын... можа, змучаны і крыху хітры чалавек. Хачу быць аб'ектыўнай і трудна мне, бо маці ёсць маці. У жыцці слова не датрымоўвае, слухаецца часамі, а вось літасці ці зразумення другога чалавека ў яго няма....

Юра — гэта наша балячка... да адчайнага крыку мне шкада яго... У Юры слабы характар, і цвярозы, мужчынскі розум прабуджаецца крыху па часе... Мінуласць і адзінота адбіліся на яго нэрвах і крыху на тых, амаль геніяльных, здольнасцях, якія было відно ў дзяцінстве...».

11. Сваім анёлам-ахоўнікам лічыла Максіма Танка

Дзякуючы яму пачала ізноў друкавацца і выдаваць кніжкі: «...Вы...як /Святы Мікалай/... Мне добра, Максім Танк, за Вашымі шырокімі плячыма... Я, як сіротка... і раптам з'яўляецца

Прынц і цягне мяне ў свет... О, Казачны Прынц...»

12. Брала актыўны ўдзел у лагернай самадзейнасці:

«У ініцыятыўную групу ўвайшлі: Тамара Вераксо — кіеўская балерына, Кузняцова — жонка нейкага коміка з Малога тэатра ў Маскве, Ларыса Донаці — артыстка з Горкага, маладая й вельмі прыгожая, ну і я. Мы разам усё абмяркоўвалі, ставілі адумывсловыя канцэрты, дзе маёю справаю быў канфэранс і розныя тэксты песняў. Яшчэ я памагала рысаваць дэкарацыі, адзяваць у пачкі з марлі балерынаў і г. д».

18. Была вялікай аматаркай кіно

З асаблівай цеплынёй згадвала пра такія фільмы, як:

- а) «Браты Карамазавы» 1968 г.
- б) «Жалезная маска» 1962 г
- в) «Жандар жэніцца» 1968 г.

Зборнікі вершаў

- “Ад родных ніў” (1942)
- «Невадам з Нёмана» (1967)
- «На чабары настоена» (1982)

- «Dzieviac vieršaj» (1987)
- «Белы сон» (1990)
- «Вершы: рукапісны зборнік з 1945-47 гг.» (1992)
- «Выбраныя вершы» (1997)
- «Гасціна» (2000)
- «Выбраныя творы» (стихи, поэмы, проза, письма, 2000)
- Собрание сочинений в 2-х томах, (2010)

Паэзія для дзяцей

- «Казкі для Міхаські» (1972)
- «Добрай раніцы, Алесь» (1976)

Іншыя творы

- «Сповідзь» (воспоминания), (1990)
- «Маці і сын» (в одном издании — сборники Ларисы Гениюш «Сэрца» и Юрия Гениюша «Да свету», (1992)
- «Каб вы ведалі: з эпістальнай спадчыны» (2005)
- «Лісты з Зэльвы» (эпистолярый, 2012)

Літаратура

- Бічэль-Загнетава, Д. З прынямонскіх вярбін /Д.Бічэль-Загнетава // Полымя. — 1988. — № 4.
- Геніюш Ларыса Антонаўна// Маракоў Л.У. Рэпрэсаваныя літаратары, навукоўцы, работнікі асветы, грамадскія і культурныя дзеячы Беларусі, 1794—1991. Энц. даведнік. У 10 т. — Т. 1. — Мн., 2003.
- Марціновіч, А. «Ты мой боль святы, Беларусь мая...» /А.Марціновіч // Роднае слова. — 1992. — № 3.
- Сачанка, Б. Ларыса Геніюш / Б.Сачанка // Маладосць. — 1988. — № 10.
- Энцыклапедыя гісторыі Беларусі. У 6 т. Т. 2: Беліцк — Гімн / Беларус. Энцыкл.; Рэдкал.: Б. І. Сачанка (гал. рэд.) і інш.; Маст. Э. Э. Жакевіч. — Мн.: БелЭн, 1994. — 537 с.

АНДРЭЙ МАКАЁНАК

(12.11.1920 – 16.11.1982)

Андрэй Ягоравіч Макаёнак нарадзіўся 12 лістапада 1920 года ў вёсцы Борхаў Рагачоўскага раёна Гомельскай вобласці.

Яго дзяцінства было такое ж, як і ў іншых сялянскіх дзяцей таго часу. Стравы, прыгатаваныя з лебяды, лісцеў ліпы і нават бацвіння Макаёнку даводзілася «смакаваць» у дзяцінстве.

Бацька быў арганізатарам мясцовага калгаса, вялікім актывістам, ён не даваў сваім старэйшым сынам Андрэю і Івану, нягледзячы

на іх дзіцячы ўзрост, адседжвацца дома. Адпраўляў падлеткаў пасвіць свіней. Хлопцы вырашылі чаргаваць «працадні», каб хоць цераз дзень наведваць спачатку мясцовую пачатковую, а потым Шапчыцкую сямігадовую школу. Вучыўся Андрэй Ягоравіч добра: дапытліваць, імкненне хутчэй вызначыць свой жыццёвы шлях вылучалі юнака сярод яго равеснікаў. Акрамя вучобы хлопец усур'ёз захапіўся маляваннем, разьбой па дрэву, лепкай з гліны. Бацька падтрымліваў і заахвочваў здольнасці старэйшага сына і пасля сямігодкі адправіў яго у Рагачоўскі педтэхнікум. Андрэй Ягоравіч правучыўся там некалькі месяцаў: з Рагачова яго забрала маці, якая пашкадавала сына, бо ўбачыла невыносныя ўмовы яго жыцця ў мнагадзетнай сям'і знаёмых.

Сярэдняю адукацыю Макаёнак атрымаў у Журавіцкай школе. Тут раскрыўся яшчэ адзін бок яго адоранай натуры – артыстычныя здольнасці. Юнак з задавальненнем і пэўным акцёрскім майстэрствам дэкламаваў на школьнай сцэне гумарыстычныя вершы, папулярныя ў той час байкі К. Крапівы, імправізаваў у шматлікіх сцэнках. Пасля школы ён нават зрабіў спробу паступіць у Маскоўскі

інстытут кінематаграфіі, але не прайшоў выпрабаванне.

Паступіў у ваеннае вучылішча, але хутка зразумеў, што яго сапраўднае прызвание – мастацтва. Таму ён пакінуў вучылішча і стаў служыць у страявой часці ў Азербайджане.

Быў палітруком роты, пазнаў усе цяжкасці вайсковага жыцця. Частыя ваенныя паходы з поўнай выкладкай, бяссонныя ночы падчас баявых трывог гартавалі характар і волю маладога байца, якія спатрэбіліся потым, каб выстаяць у наймаверна цяжкіх франтавых умовах Вялікай Айчыннай вайны. У 1942 годзе Макаёнку давялося ўдзельнічаць у гераічным Крымскім дзесанце. Тады ён быў вельмі цяжка паранены і амаль год знаходзіўся ў шпіталі. На ўсё жыццё ў Андрэя Ягоравіча ў ступнях засталася трынаццаць асколкаў ад варожай міны. Макаёнкаўская любоў да жыцця, рашучасць, нават рызыка не раз выручалі яго ў самых складаных, крытычных жыццёвых сітуацыях.

Пасля таго, як Макаёнка выпісалі са шпіталя і камісавалі з войска, ён апынуўся ў Грузіі. Былы франтавік выкладаў у школе ў адной з далёкіх горных вёсчак. Усяму свету

вядома грузінская гасціннасьць, якую адчуў у адносінах да сябе і Андрэй Ягоравіч. Паранены беларус стараўся аддзячыць жыхарам вескі: зімой, на хворых нагах ён штодня падымаўся з вучнямі ў горы, каб сабраць хоць некалькі вязанак галля, дэфіцытнага на той час паліва. Калі вызвалілі родную Гомельшчыну настаўніка на радзіму праводзіла ўся вёска.

На пачатку зімы 1943 года Макаёнак вярнуўся ў родныя мясціны. На шчасце ў Журавічах уцалела хата, у якой Андрэя Ягоравіча сустрэлі маці, браты і сястра. Ад родных Андрэй Ягоравіч даведаўся, што ў час вайны, за сувязь з партызанамі быў расстраляны бацька, Ягор Сяргеевіч.

Макаёнак адразу ўключыўся ў работу. Адукаванага хлопца, былога палітрука, неўзабаве прызначылі сакратаром райкома камсамола. Ён разам з іншымі будаваў жыллё ў вёсках замест лясных зямлянак, арганізоўваў вучэбны працэс у школах, некаторы час нават сам працаваў ваенруком у Журавічах. На камсамольскіх і партыйных пасадах Андрэй Макаёнак працаваў да канца 40-х гадоў. Пасля Журавічаў ён адзін год узначальваў гарком камсамола ў Гродне і прыкладна столькі ж часу

загадаў парткабінетам у Магілёве. У гэты ж перыяд адбыўся прыход Макаёнка ў драматургію

У пасляваенныя гады, калі не хапала кніг, тэкстаў п'ес для самадзейных мастацкіх пастановак, малады камсамольскі работнік, каб заняць гарадскую моладзь пасля працоўнага дня, напісаў для аматараў сцэнічнага мастацтва Гродна аднаактную п'есу “Добра, калі добра канчаецца”. Спроба аказалася ўдалой: твор быў адзначаны дыпломам і прэміяй на рэспубліканскім конкурсе, аб'яўленым упраўленнем па справах мастацтва і культуры БССР.

Макаёнка цягнула на радзіму, у Журавічы. Там засталася адна маці з трыма дзецьмі і ўнукам. Працуючы ў Гродне і Магілёве, Андрэй Ягоравіч заўседы клапаціўся пра родных: дапамагаў у сельскагаспадарчых работах, дзяліўся пайком, які выдавалі партработнікам. Але ездзіць да дому было надта далёка, і Макаёнак папрасіў дазволу ў ЦК, каб яго перавялі бліжэй да дому. Просьба была задаволена і ён стаў працаваць у Журавіцкім райкоме партыі памочнікам сакратара. У гэты ж час пазнаёміўся з Іванам Шамякіным, які ўжо

выдаў некалькі аповесцей і апавяданняў. Дружба з вядомым беларускім празаікам працягвалася ўсё жыццё Пачынаючыя літаратары праглі ведаў. Яны паступілі ў партыйную школу ў Мінску. Андрэй Ягоравіч і ў час вучобы стараўся падтрымаць сваіх родных: ён ухітраўся жыць на палову стыпендыі, а другую аддаваў сям’і. Пасля заканчэння партыйнай школы А. Макаёнак працаваў загадчыкам аддзела прозы часопіса “Вожык”. Пачалася яго актыўная літаратурная творчасць.

У сярэдзіне 60-х гадоў пісьменнік быў прызначаны на пасаду галоўнага рэдактара часопіса “Неман”. Тут ён многа зрабіў, каб падняць мастацка-ідэйны ўзровень выдання, павысіць яго папулярнасць сярод чытачоў. Па ўспамінах сучаснікаў, Макаёнак праявіў сябе на гэтай пасадзе з найлепшага боку. Тут ён адпрацаваў 12 гадоў і выйшаў на пенсію.

Актыўна ўдзельнічаў пісьменнік і ў грамадскім жыцці. У 1965 годзе ў складзе беларускай дэлегацыі прымаў удзел у рабоце Генеральнай Асамблеі ААН, у 70-я гады выконваў абавязкі дэпутата Вярхоўнага Савета рэспублікі.

Друкавацца пачаў з 1946 года, з аднаактовак, якія вылучаліся актуальнасцю праблематыкі. У 1952 годзе на сцэне Купалаўскага тэатра рэжысёрам Канстанцінам Саннікавым была пастаўлена першая поўнафарматная п'еса "На досвітку" пра пасляваенную... Францыю. Аўтар імкнуўся паказаць жыццё французаў, якое добра не ведаў. П'еса была слабая, але супрацоўніцтва з купалаўцамі адкрыла яму "многія прафесійныя сакрэты сцэны". Сатырычная камедыя "Выбачайце, калі ласка" (1954) — першая п'еса, якая прынесла яе аўтару заслужаную славу і прызнанне не толькі ў Беларусі, але і далёка за яе межамі. Гэта п'еса стала пачаткам літаратурнага лёсу, праграмным творам і творчай візітоўкай Макаёнка-драматурга. А. Макаёнак здзейсніў сапраўдную рэвалюцыю ў жанры драматургіі: ён пісаў не толькі сатырычныя камедыі ("Каб людзі не журыліся", 1959; "Лявоніха на арбіце", 1961; "Таблетку пад язык", 1973), але і трагікамедыі ("Трыбунал", 1970; "Зацюканы апостал", 1971; "Пагарэльцы", 1981; "Дыхайце эканомна", якая была апублікавана ў 1983, ужо пасля смерці драматурга). Камедыю "Верачка" (1979) сам

аўтар вызначыў так: "сентыментальны фельетон". Жанр камедыі "Кашмар" (другая назва — "Святая прастата", 1976) удакладніў: "небяспечная камедыя ў трох дзях". Аўтарскае вызначэнне "Таблеткі пад язык" — "камедыя-рэпартаж", а трагікамедыі "Дыхайце эканомна" — "п'еса-прытча". Андрэй Макаёнак выдатна спалучаў пісьменніцкую працу з рэдактарскай: чатыры гады загадваў аддзелам прозы ў часопісе "Вожык" і дванаццаць гадоў (1966-1978) быў галоўным рэдактарам часопіса "Нёман" і лічыў гэтую справу вельмі важнай для развіцця нацыянальнай культуры. Пра шматграннасць таленту А. Макаёнка сведчаць яго кінааповесць "Твой хлеб", сцэнарыі фільмаў "Шчасце трэба берагчы", "Кандрат Крапіва", "Рагаты бастыён", тэлефільм "Пасля кірмашу", пераклады твораў савецкіх драматургаў на беларускую мову (Аляксандра Карнейчука, Леаніда Зорына і інш.), артыкулы па праблемах драматургіі, тэатра і кіно. Пашыраныя каментарыі "ад аўтара" ўпершыню з'явіліся ў "Зацюканым апостале". Аўтарскія прадмовы і тлумачэнні да тэксту ёсць у "Таблетцы пад язык", "Пагарэльцах", "Верачцы", "Кашмары". Гэта па сутнасці мастацкая проза, якая сведчыла пра

вялікі эпічны і лірычны патэнцыял драматурга: А. Макаёнак выношваў мару "напісаць раман. Лірычны". На жаль, мары гэтай не суджана было ажыццявіцца: ён раптоўна памёр 16 лістапада 1982 года. Пра тое, якім быў гэты выдатны чалавек, яскрава сведчыць той факт, што вобраз Карначы ў "Атлантах і карыятах" Іван Шамякін "спісаў" са свайго найлепшага сябра — А. Макаёнка. Гэта было сяброўства вялікае і кранальнае. Г. Колас у кнізе "Аўтографы Андрэя Макаёнка" пісаў: "Самым блізкім сябрам быў Шамякін. Я аднойчы запытаўся: — Што яднае вас? Такія розныя характары, натуры, тэмпераменты. І ў творчасці такія непадобныя... Андрэй, задумаўшыся, падабрэў. Адразу адчувалася, што нават думаць пра свайго Івана яму вельмі хораша, прыемна. — Ведаеш, мы можам з ім быць разам — колькі выпадае. І не толькі, не абавязкова — гаварыць. Ты паспрабуй з кім-небудзь прамаўчаць хоць з паўгадзіны, што ў вас атрымаецца? А мы адзін другому і не замінаем, і не надакучым. Добра нам...". Пасля смерці сябра І. Шамякін напісаў твор, які так і называецца: "Аповесць пра сябра" (іншая назва — "Тайна драмы").

Імя народнага пісьменніка А. Макаёнка прысвоена Гродзенскай цэнтральнай бібліятэцы і Журавіцкай сярэдняй школе Рагачоўскага раёна. Яго імя названа адна з галоўных вуліц нашай сталіцы, на якой ён жыў і на якой знаходзіцца Беларускае тэлебачанне. Макаёнак узнагароджаны ордэнамі Працоўнага Чырвонага Сцяга, «Знак Пашаны», Кастрычніцкай Рэвалюцыі і медалямі. Народны пісьменнік БССР (1977). Лаўрэат Літаратурнай прэміі імя Янкі Купалы (1962) за п'есу «Лявоніха на арбіце», Дзяржаўнай прэміі БССР імя Якуба Коласа (1974) за п'есы «Трыбунал» і «Таблетку пад язык».

Цікавыя факты жыцця

1. Быў добрым стралком

Паводле ўспамінаў Івана Шамякіна: «...страляў ён па-снайпэрску: ужо ў сталыя гады (...) Андрэй з дробнакалібэрнай збіваў любую шышку — на заказ — на самай высокай галіне».

2. Не любіў свіней

«Мне было пяць гадоў. Мой дзядзька пасадзіў мяне на каня (...) верхам на кані над усімі! (...) І раптам з каняпель на сцежку выскачыла рабая свіння. Конь як стане на дыбы! І з такой вышыні — ды на зямлю. Потым

галасіла мама, нехта мяне вадой паліваў, зачэрпнутаі з лужыны»; «Няма больш паганай, больш дурной жывёліны, як свіння...»

3. Быў неблагім разьбярор і скульптарам

Сваёй дачцэ пісаў «А ты знаеш, Алла? Портрет вродэ получается и не хуже того, что Азгур сделал. Я, кажется, мог бы быть скульптором, если бы не связалася со своими комедиями, от которых люди смеются, а я не раз слезу утирал»; Шамякін дадаваў: «...было ў Андрэя хобі — разьба па дрэву (...) ён мог патраціць месяц працы, да крывавых мазалёў на руках, каб выразаць з асінавага палена... фігу. Дуля выйшла адмысловая. „Гэта маім крытыкам“».

4. Крытычна выказваўся пра беларускую літаратуру часоў Вялікай Айчыннай вайны

Пятру Васілеўскаму ў 1944-м пісаў: «Что представляет сейчас белорусская литература? На безрыбье и рак рыба. Поощряется все белорусское. И знаешь, что характерно сейчас? Пишут на русском языке, а для печатания переводят, и, понятно, теряются, смазываются характерные особенности белорусского языка. Безобразие! (...) Я бы сказал, что в литературу белорусскую лезут шулера — люди копеечные».

5. Атрымаў больш за 13 аскепкаў у ногі, але не дазволіў хірургам зрабіць ампутацыю, пагражаючы пісталетам:

«Ампутаваць ня дамся. Паспрабуеце ўзяць сілай — буду страляць...» Перапалох, шум. (...) Загад санітарам: «Узяць яго!» «Вы думаеце — я жартую?» — стрэл у столь... (...) Адступіла шпітальнае начальства».

6. Каб заглушыць боль пасля раненняў, вывучыў «Энеіду» І. Катлярэўскага

«Раздробленные косточки ох как запомнились: испытать такую эмоциональную нагрузку еще раз — нет, лучше умереть (...) Однажды приходит врач Бугаенко, подает книжку и говорит: „Вот тебе, сынку, лекарство. Читай и учи наизусть. „Энеида“ Котляревского“. Развернул, посмотрел: „На украинском“. „Найкраща мова, сынку. А гумор який! Учи. Отвлекать будет от боли“. И я читал. Учил».

7. Лічыў, што забароненую п'есу Янкі Купалы «Тутэйшыя» павінны ведаць беларускія чытачы:

«...у п'есе „Тутэйшыя“ вельмі цікава высвечваецца пэўны закутак мяшчанскага задвор'я Менску ў час вялікіх рэвалюцыйных падзеяў. Можа, і шкада, што ў п'есе слабей

выяўлены пазытыўныя, гераічныя падзеі і пэрсанажы, аднак жа ў гісторыі савецкай літаратуры мы маем прыклады, калі творы, у якіх увага аўтара сканцэнтраваная на асяродзьдзі зусім не гераічным і не станоўчым (М. Булгакаў „Бег“, „Дні Турбіных“)... На маю думку, з п'есай „Тутэйшыя“ варта пазнаёміць нашых чытачоў, бо яна ня толькі расказвае аб даўнім мінулым, але і паўней раскрывае творчы і ідэйны багаж Янкі Купалы».

8. Многія тэатральныя акторы набылі сапраўдную папулярнасць дзякуючы драматургіі Макаёнка

Генадзь Аўсяннікаў стаў сапраўднай зоркай, сыграўшы галоўную ролю ў «Трыбунале». Тое ж самае можна сказаць пра артыста Маскоўскага тэатра сатыры Аляксея Лявінскага, які ўвасобіў вобраз Малыша ў «Зацюканым апостале». Асабліва ганарыўся Макаёнак, што дзякуючы яго намаганням праславілася артыстка Купалаўскага тэатра Галіна Макарава: «...хочацца думаць, што і мая драматургія памагла некаторым актёрам раскрыць свой талент. Пры пастаноўцы „Лявоніхі на арбіце“ доўга валтузіліся з выбарам актрысы на галоўную ролю. Насцярожана

паставіліся ў тэатры да маёй рэкамендацыі: ролю Лявоніхі даручыць Галіне Макаравай, амплуа якой, або па-нашаму — творчая доля, дагэтуль заключалася ў эпізадычных ролях (...) Сёння імя гэтай выдатнай актрысы вядома далёка за межамі нашай рэспублікі».

9. Мог гадамі не працаваць, а потым за трое сутак стварыць «Трыбунал»

«...ці то ў Рэчыцы, ці то хтосьці з Чачэрска раскажаў мне, як сям'я ледзь не задушыла дзядзьку, прызначанага старастам па заданні партызан. Адноўчы вырашыў хоць запісаць на памяць гэту сцэну. Сеў запісваць, спрабуючы ўявіць усё ў дробязях, дэталях (...) Сеў у сем вечара, прасядзеў да сямі раніцы. Добра думалася, добра пісалася, словы знаходзіліся. Праспаў гадзіны тры, і зноў. І так — тры дні, больш дакладна, трое сутак, і начарна камэдыя была гатова».

10. Любіў розыгрышы

Паводле Івана Шамякіна: «...Было гэта ў пачатку 50-х гадоў. Міхась Лынькоў прывёз з Нью-Ёрка (...) маску — чорныя вусы, чырвоны нос, акуляры. (...) Андрэй... папрасіў маску (...) надзеў старую шапку (...) і мы пайшлі ў рэдакцыі часопісаў «Полымя» і «Беларусь» (...)

прадстаўлялі сваім калегам рэдактара грузінскага часопіса. Акцэнт у выдатнага актора быў абсалютна натуральны (...) [Якаву] Герцовічу [крытык — Васіль Дэ Эм] «рэдактар» загазаў артыкул на спэктакль

«Выбачайце, калі ласка». «Только пишите честно. С высоких позиций. Я слышал, что не всем пьеса этого... как его? „Макаёнка“, — падказваем мы. „Да, Мигаёнка... Говорят, молодой, да ранний, да? Не всем его пьеса нравится. Очерняет колхозную действительность...“ — „Да, есть перекосы...“ — „Замечательно. ... Грузинский читатель увидится, что в Белоруссии идет истинно творческая дискуссия...“. Пасля Герцовіч многа разоў прасіў прабачэння ў Андрэя за свой водгук пра яго п'есу».

11. Верыў у Бога як ва ўвасабленне чалавечых жаданняў і спадзяванняў

У 1948 г. пісаў: «А калі так? Бог — тройка, зямля — карэта, мы (чалавецтва) — седакі-пасажыры. Бог імчыць чалавецтва стрымгалоў, як і куды яму захочацца. І ўсё таму, што няма ў нас лейцаў, не закілзалі яго. І ня зможам, бо бог — гэта абагуленыя жаданні, а выканаць іх усім і

для ўсіх немагчыма: жаданні аднаго супярэчаць другому. Так, бог — гэта ўвасабленне чалавечых жаданняў і спадзяванняў...»

12. Неаднаразова наведваў Луніначчыну

У 60-70 гады ХХ стагоддзя неаднаразова наведваў Луніначчыну (вёску Любань і наваколле) дзе працаваў яго сябр Уладзімір Сцепчанка. У той час А.Макаёнак працаваў над п'есай “Таблетка пад язык”. У аснову камедыі былі пакладзены назіранні пісьменніка, вынесеныя ім з калгаса “Новае Палессе”, сядзіба якога размяшчалася ў вёсцы Любань, і якім кіраваў яго сябр. Уладзімір Сцепчанка стаў прататыпам галоўнага героя камедыі.

Бібліяграфія

- Выдадзены Выбраныя творы ў 2-х (1980)
- Збор твораў у 5 тамах (1987—1990)
-

Літаратура

- Сохар Ю. М. На пульсе жыцця: Андрэй Макаёнак і беларускі тэатр. Мн., 1979.
- Усікаў Я. К. Андрэй Макаёнак. Мн., 1984.
- Макаёнак Андрэй // Беларускія пісьменнікі: Біябібліяграфічны слоўнік. У 6 т. /

пад рэд. А.І.Мальдзіса. — Мн.: БелЭн, 1992. - 1995.

- Беларускія пісьменнікі (1917—1990): Даведнік; Склад. А. К. Гардзіцкі А Нав. рэд. А. Л. Верабей. — Мн.: Мастацкая літаратура, 1994. — 653 с.: іл.
- Лаўшук С. С. Макаёнак // БЭ ў 18 т. Т. 9. Мн., 1999.

УЛАДЗІМІР КАРАТКЕВІЧ

(26.11.1930 – 25.07.1984)

Уладзімір Сямёнавіч Караткевіч нарадзіўся 26 лістапада 1930 года ў старажытным беларускім горадзе Орша. Бацька, Сямён Цімафеевіч, працаваў інспектарам у Аршанскім райфінадзеле, маці, Надзея Васільеўна, скончыла Марыінскую гімназію ў Магілёве, працавала вясковай настаўніцай, а пасля заключэння шлюбу ўсю сваю душэўную дабрыню аддала мужу і дзецям. Юнацкія гады Уладзіміра прыпалі на час ваеннага ліхалецця. Вайна застала Валодзю ў Маскве, куды ён

прыехаў да сястры. Потым эвакуацыя – Разаншчына, Урал, некалькі разоў уцякаў на фронт. У 1943 годзе сям'я аб'ядналася ў Арэнбургу. Пасля вызвалення Кіева некаторы час разам з маці жыў там у матчынай сястры, а затым у 1944 годзе сям'я вярнулася ў Оршу. Тут у сярэдняй школе, дзе вучыўся Уладзімір Караткевіч, на старонках рукапіснага часопіса "Званочак" убачылі свет яго юнацкія вершы і прыгодніцкая апавесць "Загадка Неферціці". У 1949 годзе ён паступае на аддзяленне рускай мовы і літаратуры філалагічнага факультэта Кіеўскага ўніверсітэта імя Тараса Шаўчэнкі. Пасля заканчэння ўніверсітэта працуе настаўнікам рускай мовы і літаратуры ў вёсцы Лесавічы, ў Кіеўскай вобласці. Вясной 1955 года ён здае кандыдацкі мінімум і пачынае пісаць дысертацыю пра адлюстраванне паўстання 1863-1864 гадоў ва ўсходнеславянскіх і польскай літаратурах, задумвае пісаць раман на гэту тэму. У гэтым жа годзе у ліпеньскім нумары часопіса "Полымя" быў надрукаваны верш Караткевіча "Машэка". Менавіта 1955 год можна лічыць часам уступлення яго ў беларускую літаратуру. У тым жа годзе у кнізе "Янка Купала. Зборнік матэрыялаў аб жыцці і

дзеінасці паэта" быў надрукаваны нарыс Уладзіміра Караткевіча "Вязынка".

Усёй душой імкнецца Караткевіч на радзіму, і з восені 1956 года ён ужо настаўнік рускай мовы і літаратуры ў Оршы, дзе будзе працаваць два гады. На роднай зямлі яшчэ больш квітнее літаратурны дар пісьменніка. У 1957 годзе яго паэтычныя творы з'яўляюцца ў часопісе "Маладосць", газетах "Літаратура і мастацтва", "Чырвоная змена". Іх станоўча ацэньвае сталічная крытыка. У 60-х гадах - ён ужо сапраўдны кароль пяра, аўтар багацейшай бібліятэкі ўласных кніг, артыкулаў, публікацый, сцэнарыяў, п'ес. Першы зборнік вершаў "Матчына душа" выйшаў у 1958 годзе. У другім зборніку "Вячэрнія ветразі" (1960) паэт таксама развівае тэму Радзімы. Караткевіч – паэт шырокага кругагляду. Ён разумее, што выяўляць "агонь душы і сэрца жар" толькі праз паэтызацыю з'яў мінулага – значыць загадзя абмежаваць сябе. Паэт, улюблёны ў манускрыпты і летапісы, кніжнік і эрудыт, ён імкнецца звязаць далёкае мінулае з сучасным днём. Паэзія ўвесь час суправаджала талент Уладзіміра Сямёнавіча, жыла ў ім нават тады, калі ён пісаў далёкія ад яе праявічныя творы.

Сабраныя разам неапублікаваныя вершы паэта склалі яго пасмяротны зборнік "Быў. Ёсць. Буду" (1986) – паэтычны заповіт наступным пакаленням, створаны трапяткой рукой майстра, поўны мудрых высноў жыцця. Канец 1950-х – 1970-я гады – гэта час вельмі напружанай працы, час вялікіх здзяйсненняў і мар. Працуе ён у гэтыя гады вельмі шмат і надзвычай плённа. І не толькі як паэт. У маі 1957 года ў Оршы ён закончыў аўтабіяграфічную аповесць пра свае студэнцкія гады "У снягах драмае вясна", а ў 1958 – аповесць "Дзікае паляванне караля Стаха", стварыў унікальную ў беларускай літаратуры працу "Цыганскі кароль" пра гістарычныя традыцыі і культуру гэтага надзвычай самабытнага народа. Але "караткевічаўская натура", цяга да ўсяго новага, нязведанага, да бурлівага творчага жыцця паспрыялі прыняццю новага рашэння. Уладзімір Караткевіч едзе ў Маскву, дзе ў 1958-1960 гг. вучыцца на Вышэйшых літаратурных курсах, а ў 1960-1962 на Вышэйшых сцэнарных курсах. Пасля заканчэння іх прыязджае ў Мінск.

Жыццёвае і творчае сталенне Уладзіміра Караткевіча адбывалася пераважна ў Расіі (Масква) і на Украіне (Кіеў). Ён арганічна

засвойваў там здабыткі блізкіх культур, авалодаў украінскай, рускай, польскай і французскай мовамі. На Беларусь Караткевіч вярнуўся ўжо вялікім эрудытам, інтэлектуалам, у ім ужо жыла арганічная цікавасць да ўсяго, што адбывалася і адбываецца на свеце з асаблівай сілай талент У. Караткевіча як даследчыка глыбінных каранёў свайго народа раскрыўся менавіта ў 1960-я гады. З яго твораў - апавесцей і апавяданняў "Дзікае паляванне караля Стаха", "Аліва і меч" (1959), "Сівая легенда" (1960), "Маленькая балерына" (1961), "Зброя" (1964), раманаў "Нельга забыць" ("Леаніды не вернуцца да Зямлі") (1960-1962) і іншых пачынае сцвярджаць сябе новы жанр – беларуская навукова-мастацкая гістарычная літаратура. Менавіта Караткевіч сваімі творамі заклаў яе магутны падмурак, стаў першым яе класікам. Стварэнне сумленнай гісторыі, вечная барацьба за чалавечнасць, барацьба за годнасць беларусам звацца – гэтыя прынцыпы Караткевіч сцвярджаў усё сваё творчае жыццё. Праграмным твораў, пабудаваным на матэрыяле паўстання 1863 года, стаў раман "Каласы пад сярпом тваім" (1962-1964), са старонак якога паўстае Беларусь 60-х

гадоў XIX стагоддзя, разрэз тагачаснага грамадства знізу даверху. Задачы, пастаўленыя мастаком у "Каласах...", часткова знайшла вырашэнне ў драме "Кастусь Каліноўскі" (1963), дзе паказана само паўстанне. Сярод твораў гістарычнага плану вылучаецца раман "Хрыстос прыязмліўся ў Гародні" (1966) – шырокае палатна з жыцця сярэдневяковай Беларусі. Прыгодніцкі сюжэт пісьменнік напоўніў сацыяльна-філасофскім зместам, шырока выкарыстаў матэрыялы хронік і летапісаў, біблейскія тэксты і вытрымкі з мастацкіх твораў, народныя выслоўі. Да рамана тыпалагічна блізкая легенда "Ладдзя Роспачы" (1964) – своеасаблівы і арыгінальны твор, у галоўным героі якога Гервасію Выліваху, жыццялюбe, патрыёце і змагары, увасобілася аўтарскае ўяўленне пра беларускі нацыянальны характар. Уладзімір Караткевіч актыўна выступаў у абарону беларускай мовы, культуры, помнікаў дойлідства і прыроды. У 1970-я гады ён прымае ўдзел у навуковых экспедыцыях па "Збору помнікаў гісторыі і культуры Беларусі". Магчыма, менавіта пад уражаннем гэтых экспедыцый напісаны нарыс "Зямля пад белымі крыламі" (1971) – "візітная картка Беларусі".

Знаёмства з запіснымі кніжкамі У. Караткевіча "У дарозе і дома" (надрукаваны ў 1989 годзе) дазваляе лепш зразумець, чаму з'явіліся "Казкі Янтарнай краіны", "Краіна Цыганія", "Мсціслаў". Шырокую вядомасць прынёс Уладзіміру Караткевічу раман "Чорны замак Альшанскі" (1979), які сам пісьменнік лічыў псіхалагічным дэтэктывам і за які ён атрымаў Дзяржаўную прэмію Беларусі імя Якуба Коласа. У 70-я гады да Караткевіча прыйшла слава драматурга. У 1974 годзе на сцэне віцебскага тэатра імя Якуба Коласа з поспехам была пастаўлена п'еса "Званы Віцебска", у якой аўтар звярнуўся да падзей Віцебскага паўстання 1623 года. У 1978 годзе адбылася прэм'ера п'есы "Кастусь Каліноўскі". Да 100-годдзя з дня нараджэння Я. Купалы была прымеркавана п'еса "Калыска чатырох чараўніц"(1981). Падзеям Крычаўскага паўстання 1743-1744 гадоў драматург прысвяціў трагедыю "Маці ураганаў"(1982).

Свет караткевічаўскіх твораў – дзівосны і прыцягальны. Здаецца, няма такога літаратурнага жанру, у якім бы не працаваў непаўторны класік, заглябляючыся ў духоўную спадчыну нашага народа. Ён шмат і плённа

працуе над перакладамі на беларускую мову твораў Дж. Байрана, Р. Гамзатава, Адама Міцкевіча, Махтамкулі, Івана Франко і іншых. Значным з'яўляецца ўклад У. Караткевіча ў беларускую дзіцячую літаратуру. Вялікую цікавасць уяўляе яго мастацкая спадчына – шматлікія малюнкi, ілюстрацыі да сваіх твораў, сярброўскія шаржы. У 1980 годзе да 50-годдзя з дня нараджэння Уладзімір Караткевіч быў узнагароджаны ордэнам Дружбы народаў. На ўрачыстым пасяджэнні з нагоды юбілею пісьменнік падзяліўся новымі задумамі і планами. Але здзейсніць іх ужо не хапіла сіл. 25 ліпеня 1984 года Уладзіміра Сямёнавіча Караткевіча не стала. Заключным акордам, моцным і выразным, прагучаў апошні верш Уладзіміра Караткевіча, напісаны 19 чэрвеня 1984 года да 60-годдзя народзінаў Васіля Быкава

Цікавыя факты жыцця У. Караткевіча

1. З асаблівым натхненнем працаваў падчас савецкіх святаў і парадаў

У лісце да сваёй маскоўскай перакладчыцы Валянціны Шчадрыной пісаў: «...Правда и то, что никогда мне так хорошо не работается —

загадочная, сакральная беларусская душа! — как тогда, когда звучат марши, люди махають транспарантами и т.д.»

2. Яго любімы раман — «Тры мушкецёры»

Перад тым як садзіцца пісаць чарговую рэч, Уладзімір Караткевіч перачытваў гэты твор Дзюма, які заўсёды быў на часопісным століку каля ягонага ложка.

3. Як і Хэмінгуэй, любіў лавіць акул

Калі адпачываў на моры (Кактэбэль, Гагры, Прыбалтыка), то абавязкова выходзіў з рыбакамі лавіць рыбу. У Кактэбэлі спаймаў акулу, чым вельмі ганарыўся.

4. Любіў падоўгу плаваць, з-за чаго сварыўся з Рыгорам Барадулiным

У дзённікавым запісе ад 8 жніўня 1965 году знаходзім: «...Сённяя хадзілі на мора. Плаваў гадзіны тры, абсыхаў і зноў плаваў, скакаў з вышкі, заплываў за другую лінію бакенаў. Дзіва! Кожны дзень буду хадзіць. А пасля — дзве гадзіны мінула — удрызг пасварыўся з Грышкам [Рыгорам Барадулiным. — В. Дэ Эм]. Крычаў, што адзін бы я так далёка не паплыў (вядома, не паплыў бы, баяўся б за вопратку, а так вартаўнікі ёсць), што гэта — пыл у вочы, што гэта дзяціннасць. Якая ж гэта дзяціннасць,

калі гэта мне натуральна, калі я люблю гэта. Словам, папрасіў не ўказваць, бо я досыць для гэтага дарослы і ўжо дзесяць год жыву так, як хачу я, не патрабуючы ніякіх парад...»

5. Яго маці Надзея Грынкевіч — асоба шляхетная — выдатна ведала французскую мову і дапамагала сыну ў ягонай працы

Так, напрыклад, усе французскія дыялогі ў рамане «Каласы пад сярпом тваім» былі створаныя пры дапамозе спадарыні Надзеі.

6. Вельмі любіў мультфільмы

Абавязкова адзначаў чырвоным алоўкам у праграме перадач, калі павінны паказваць мультфільмы, і глядзеў іх з вялікім захапленнем. Вельмі крыўдзіўся, калі яму забывалі нагадаць пра той ці іншы мультфільм.

7. У перакладзе на рускую мову рамана «Каласы пад сярпом тваім» імкнуўся пакінуць як мага больш беларускіх выразаў, песняў, дыялектных зваротаў

Перакладчыцы Валянціне Шчадрыной Караткевіч пісаў: «Почему это, начиная от Гоголя, могут русские читатели читать и

эпіграфы по-украінскі, і стылізацыю мовы персанажэй-украінцаў, і песні украінскія слухаць без перавода — а беларускага такога чаму-то слухаць і чытаць не могуць. Пусты ўчыцца, нечаго! (...) «Где можеш, усё оставляй беларусіфіцыраванае (слово-урод!). Поймут! І цветень. І буйны. Усё...»

8. Любіў хадзіць на паляванне

«...ідзеш са стрэльбай, а сабака перад табой гойсае, а ты ўвесь час у напружанні: чакаеш, што вось вырвецца з лазовага куста нехта, або прарэжа сінь краншнэп. Нічога не ведаю лепей...»

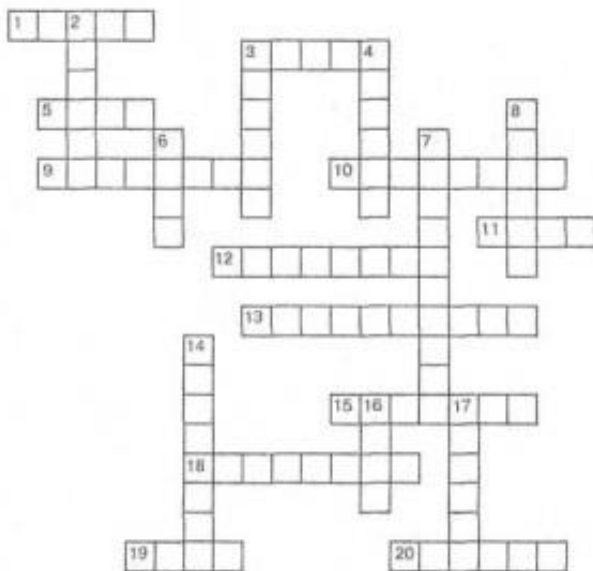
9. Васіль Шукшын быў у захапленні ад ягонага кінасцэнара «Хрыстос прызямліўся ў Гародні»

Паводле ўспамінаў апэратара Анатоля Забалотца: «Шукшын, прачытаўшы сцэнар Караткевіча „Хрыстос прызямліўся ў Гародні“, лаяў усіх і мяне, што па такім матэрыяле фільм замарочылі...»

10. Не любіў, калі яго называлі рамантыкам

Літаратуразнаўца **Генадзь Кісялёў** адзначыў, што Караткевіч: «... вельмі не любіў, калі крытыкі называлі яго рамантыкам, хоць пры яго эрудыцыі не мог не разумець, што яго творчасць уяўляе сабой сплаў, сінтэз рэалістычных і рамантычных рыс. Але ў яго была зусім іншая мера рэальнага ў жыцці. Ён лічыў, што ўсё тое яркае, пра што ён піша, сапраўды растварана ў жыцці, толькі мы гэтага не заўважаем...»

*Крыжаванка “Уласныя імёны ў рамане
У.Караткевіча “Каласы над сярпом тваім”*

Па гарызанталі:

1. Прозвішча сялянскай сям'і, у якую быў адданы на выхаванне галоўны герой.
3. Люты прыгоннік, стрыечны брат маці галоўнага героя.
5. Мянуска дзеда галоўнага героя.
9. Прозвішча галоўнага героя.
10. Імя жонкі галоўнага героя.
11. Далёкі продак галоўнага героя, «цэзка» рускага князя-пакутніка, якому разам з братам Барысам прысвечана першае вядомае жыццё.
12. Імя маці галоўнага героя.
13. Выкладчык універсітэта, славыты рускі лінгвіст, куратар навуковых прац галоўнага героя.
15. Прозвішча млынара, знахара.
18. Прозвішча, якое было нададзена дзецям галоўнага героя.
19. Імя цесця галоўнага героя.
20. Кіраўнік сялянскіх мас, якога малы Алесь выратаваў ад справы пана.

Па вертыкалі:

2. Імя прыгоннай артысткі, маці дзяцей галоўнага героя.
3. Імя бабулі галоўнага героя.

4. Прозвішча цесця галоўнага героя, якое можна пазнаць у назве спарткомплекса Беларусі, што пад Мінскам.

6. Імя сына і бацькі галоўнага героя.

7. Славуты рускі пісьменнік, прылічаны да сваякоў галоўнага героя па лініі маці.

8. Імя дзеда галоўнага героя.

14. «Царственняя» каханая прадзеда галоўнага героя.

16. Імя прадзеда галоўнага героя.

17. Імя брата К. Каліноўскага.

Адказы

Па гарызанталі: 1. Кагут. 3. Кроер. 5. Вежа. 9. Загорскі. 10. Міхаліна. 11. Глеб. 12. Антаніда. 13. Сразнеўскі. 15. Паківач. 18. Раткевіч. 19. Яраш. 20. Корчак.

Па вертыкалі: 2. Гелена. 3. Ксенія. 4. Раўбіч. 6. Юрый. 7. Дастаеўскі. 8. Даніла. 14. Кацярына. 16. Акім. 17. Віктар.

ЮБІЛЕЙНЫ ПАРТРЭТ-2020

**Методыка-бібліяграфічнае выданне падрыхтавана
аддзелам бібліятэчнага маркетынгу
Лунінецкай цэнтральнай раённай бібліятэкі**

**Складальнік Л.Плаўсюк
Рэдакцыя і камп'ютарная вёрстка Т.Карпуковіч**